

БЎЛАЖАК ТАРИХ ФАНИ ЎҚИТУВЧИСИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Аширова Ноила Хасан қизи

Чирчиқ давлат педагогика университети

Илмий раҳбар: **Илмуродова Феруза Шокировна**

feruzailmurodova26@gmail.com

***Аннотация:** Мақолада бўлажак тарих фани ўқитувчисининг касбий компетенцияларини шакллантириши ва ривожлантириши билан боғлиқ замонавий олий педагогик таълимнинг долзарб муаммоси кўриб чиқилади. Педагогик тажрибаларини таҳлил қилиш асосида келажакдаги тарих фани ўқитувчисининг университетдаги академик ва дарсдан ташқари ишлар жараёнида ўқитувчиларни тайёрлаш сифатини ошириш учун зарур бўлган касбий ваколатларини аниқлаш "ўқитувчининг касбий малакаси" тушунчасининг турли талқинлари келтирилган.*

***Калит сўзлар:** касбий ваколатлар, таълим, олий таълим, касбий малака, педагогик таълим, жамият, модеризация, касбий компетенция, тарих ўқитувчиси.*

Бугунги кунда замонавий таълим тизими уни модернизация қилиш билан боғлиқ бўлган муҳим ўзгаришларни бўлмоқда, унинг асосий вазифаларидан бири таълим сифатини ва педагогик таълимни яхшилашдир. Олий таълимни модернизация қилиш жамиятнинг рақобатбардош, малакали ўқитувчиларга бўлган эҳтиёжлари билан доимий равишда шахсий такомиллаштириш ва касбий ўсиш истаги билан боғлиқ. Таълим сифатини ошириш таълим тизимини, педагогик таълимни модернизация қилишнинг асосий вазифаларидан биридир. Бугунги кунда жамият олий педагогик таълим тизимидан нафақат

мутахассисларни, балки инновацион ўқитувчиларни ҳам кутмоқда. Чуқур маънавий ва ахлоқий, ўз тизимига эга ўқитувчилар танқидий фикрлайдиган, ижодий, мустақил равишда ўқитиш ва тарбиялашнинг янги ғоялари ва технологияларини яратиш ва амалга оширишга қодир. Олий педагогик таълимнинг асосий вазифаси баркамол ривожланган шахсни шакллантириш билан бирга қуйидагиларни шакллантиришдан иборат:

-ўқитувчининг касбий малакаси, чунки малакали ўқитувчи ўзининг педагогик фаолиятида энг яхши натижаларга эриша олади;

- малакали ўқитувчи тарбиявий ишларни бажариш жараёнида баркамол ривожланган, ижодий фикрлайдиган талабаларни шакллантиришга ижобий таъсир қилади;

касбий компетенция шахсий, ижтимоий-психологик ва дидактикани амалга оширишга ёрдам беради.

Ўқитувчининг касбий компетенциясини шакллантириш ва ривожлантириш унинг касбий фаолияти давомида, шу билан бирга олий педагогик тизимда содир бўлади. Таълим бўлажак ўқитувчининг касбий компетенциясини шакллантириш унинг ўзлаштириш босқичида шаклланиши сифатида қаралади. Таълимдаги компетенция парадигмасига ўтиш ҳаётнинг доимий ўзгарувчан ижтимоий-маданий шароитларига муваффақиятли мослаша оладиган, бутун фаолияти давомида ўз-ўзини тарбиялаш билан шуғулланадиган, мустақиллик ва ижодкорликни намоён этадиган ўқитувчини шакллантиришни назарда тутати. Шу муносабат билан олий педагогик таълим тизимида талаба – бўлажак ўқитувчининг касбий компетенцияларини шакллантириш долзарбдир. Ўқитувчининг касбий ваколатлари масалалари Е. Н. Бондаренко, И. С. Гаврилова, З. У. Завзанова, Т. А. Зотова, И. А. Патронова, Н. А. Чечева, Ю.А. Шуплецова, ва ҳоказо [1] кўтарилган. Е. Н. Бондаренко "Бўлажак ўқитувчининг касбий ваколатлари француз тадқиқотчилари томонидан ўзаро боғлиқдир Лабруно Г., Нюманн Ф., Тоутин П. [2] "Ўқитувчининг касбий компетенцияси" тушунчаси муаллифлар томонидан ўқитувчи фаолиятининг муваффақиятини

белгилайдиган фан ва психологик-педагогик билимлар, педагогик маҳорат ва қобилиятларнинг синтези сифатида қаралади. Баъзи тадқиқотчилар ўқитувчининг касбий ваколатларини билим, кўникма ва қобилиятлар тўплами, шунингдек уларни педагогик фаолиятда қўллаш қобилияти сифатида тушунишади; бошқалар – педагогик вазифаларни ҳал қилиш учун зарур бўлган билим, кўникма ва тажрибани бирлаштирган ўқитувчининг ажралмас фазилатлари деб қарайди [3]. "Касбий компетенциялар" тушунчасининг мазмуни ўқитувчининг фан (касбий) ваколатлари педагогик мослаштирилган тизимдир: илмий билим, фаолият усуллари; муаммоли вазиятларда самарали қарор қабул қилиш қобилияти кўринишидаги ижодий фаолият тажрибаси деб билишади. Ҳар қандай компетенцияни шакллантиришнинг муҳим шарти бўлган бакалавр тайёрлаш доирасида "илова" босқичини тизимли равишда амалга ошириш имкониятининг йўқлиги тарих ва ижтимоий фанлар ўқитувчисининг касбий компетенциясини шакллантириш зарурлиги ҳақида гапиришга имкон беради. Л. И. Жарикова "узлуксизликнинг моҳияти янги давлатга ўтиш даврида узлуксиз таълим тизимининг элементларини ёки унинг индивидуал хусусиятларини сақлаб қолишдир" деб ҳисоблайди [4]. Касбий тайёргарликни фақат фанни ўқитиш босқичи билан чеклаш ўқитувчининг касбий компетенциясининг умумий ва функционал саводхонлиги ва энг муҳими, ақлий ва маънавий маданиятнинг умумий даражаси каби муҳим таркибий қисмларини эътиборсиз қолдиришни англатади, бу биздан шароит яратишни талаб қилади. Касбий таълим тизими таълимнинг автоном қуйи тизими бўлиб, касбий таълимдан ташқари бошқа қуйи тизимлардан ажратилган ҳолда касбий компетенцияларни шакллантириш вазифаларини ҳал қила олмайди. Педагогик фаолият жараёнида билимларни қўллаш қобилияти интеграциялашган тизим доирасида, аввал бакалавр амалиёти босқичида, сўнгра бошланғич босқичида касбий тайёргарликни ташкил этишда компетенцияга асосланган ёндашувнинг кўрсаткичидир [5]. "Тарих" фан сифатида ватанпарварлик, фуқаролик фазилатларини тарбиялаши лозим.

- "Тарих" фанини ўрганиш воқеликни баҳолашда аналитик ёндашувни ўзлаштиришга, тарихий ривожланиш тенденцияларини аниқлашга ва шунга мос равишда турли хил ҳаётий фаолиятда қабул қилинган қарорларнинг оқибатларини тахмин қилишга имкон беради;

- Тарих ўқитувчисининг ўз фанини ўқитиш жараёнида асосий вазифаси ёш авлоднинг тарихий онгини ривожлантиришдан иборат;

- "Тарих" ни ўрганиш жараёнида талаба " бугунги кунни ўтмиш нуқтаи назаридан баҳолашни ўрганиши ва яхшилик ва ёмонлик, шараф ва шармандалик ўртасидаги онгли танловни ўрганади "[6];

Ўз халқи ва мамлакати тарихидаги энг ёрқин, даҳшатли, фожиали, буюк лаҳзалар;

- ўқитувчи нафақат ўз фанини ўқитиш методикасига эга бўлиши, балки инновацион фаолиятни амалга ошириши керак. Тарихни ўқитиш жараёни: турли хил технологияларни қўллаш (ривожланиш, шахсга йўналтирилган, модулли, белги-контекстли, компьютерни ўрганиш лозим. Тарих бу нафақат хронология, картография, биографик материаллар, тарихий тушунчалар, миллий ва умуминсоний тарихнинг тарихий фактлари ва бошқалар билан ишлаши керак. Талабаларни ўқитиш, эса ўз навбатида кўпроқ нарсани талаб қилади. Тарих ўқитувчиларини юқори сифатли тайёрлаш таълим ва тарбия жараёнини нафақат юқори даражада амалга ошириш, балки талабаларнинг тарихдан ташқари ишлари касбий компетенцияни шакллантириши лозим. Бўлажак тарих ўқитувчилари тарих ўқитувчилари" таркибий таълим сифатида учта компонентдан иборат бўлиб, улар ўз навбатида бир қатор ваколатларни ўз ичига олади:

- ижтимоий-психологик (ижтимоий-психологик билимлар, кўникмаларни қўллаш қобилияти ва ижтимоий ўзаро таъсирга тайёрлиги, ижтимоий-психологик мослашув ва ҳаракатчанликдан иборат ижтимоий-психологик компетенциялар ва касбий фаолият соҳасидаги қобилиятлар);

- дидактик (дидактик ваколатлар талаба томонидан олинган фан билимлари, кўникмаларининг синтези, фаолият усуллари шаклида фаолият);

- шахсий (рағбатлантирувчи шахсий ваколатлар талабанинг шахсий ва касбий ўсиши учун). Синфдаги ўқитувчи мустақил психологик (ўқув ва тарбиявий) фаолият субъекти бўлиб, у, қоида тариқасида, оммавий педагогик амалиётда муҳим деб тан олинмайди ва педагогик назарияда мустақил тадқиқот объекти сифатида қаралмайди. Ўқитувчи талабанинг ривожланаётган шахсияти билан ишлайди, "бошқа шахс шахсияти элементларини яратувчиси" сифатида ишлайди (ўқитишнинг янги усулларида, шу жумладан амалий тадқиқотлардан фойдаланиш орқали), унинг шахсига "ҳисса қўшади". "Компетенция ёндашуви" ва "асосий компетенциялар" тушунчалари таълимни модернизация қилиш муаммолари ва усуллари ҳақидаги мунозаралар муносабати билан тарқалмоқда. Хутгорской А. В. ўз тадқиқотида маҳаллий таълимнинг асосий ваколатларининг қуйидаги гуруҳларини аниқлади:

Қиймат-семантик компетенция.

Умумий маданий компетенция.

Таълим ва когнитив компетенция.

Ахборот ваколатлари.

Коммуникатив ваколатлари.

Ижтимоий ва меҳнат компетенцияси.

Шахсий ўзини такомиллаштириш ваколоти.

Асосий компетенциялар фақат ўз фаолияти тажрибасида шаклланади, шунинг учун таълим муҳити шундай қурилиши керакки, бола уларнинг шаклланишига ҳисса қўшадиган вазиятларда ўзини топади. Хулоса қилиб айтганда, таълим ваколатларини шакллантириш билан шуғулланадиган ўқитувчини тайёрлаш учун ўқитувчининг бу соҳада билимдон бўлиши етарли эмас, унинг якуний ва оралиқ ишининг натижасини аниқ ифодалаш керак, ўқув жараёнини оптималлаштириш ҳақида ўйлаш керак, бу эса талаба ишини қулай ва самарали ташкил этишга имкон беради. Бу шуни англатадики, замонавий

ўқитувчи катта ҳаётӣ тажрибага, илмий билимларга эга бўлиши, ташаббускор ва ижодий шахс бўлиши керак. Бу билимларни талабаларга етказиш ва олинган билимларни комплексда ҳаётга татбиқ этишда етарлича юқори малакани ривожлантириш учун зарурдир. Талабаларнинг ўзини ўзи бошқариш умумий касбий блокнинг ижтимоий ва коммуникатив таркибий қисмлари доирасида бир қатор муҳим ваколатларни амалга оширишга имкон беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.

1. Антонова А. В. Тарих бўйича дарсдан ташқари ишлар жараёнида талабаларнинг касбий компетенциясини шакллантиришнинг таркибий ва функционал модели // Р. 2011. 4-5 б.
2. Бондаренко Е. Н. Дунёнинг турли мамлакатларидаги замонавий ўқитувчининг касбий компетенциялари ҳақидаги қарашлар // Р. 2000. 42-44 б.
3. Попова Е. В. Педагогика университети бакалаврларининг касбий ваколатларини шакллантириш // Ч. 2013. 11 б
4. Мутырова А. С. Преемственность в формировании профессиональной направленности студентов // Вестник Адыгейского государственного университета: сетевое электронное научное издание. Серия 3: Педагогика и психология. 2008. № 7.
5. Жарикова Л. И. Педагогика непрерывного образования в системе наук о человеке // Вестник ТГПУ. 2009. № 7(85). С. 122-125.
6. Гиркин И. В. Новые подходы к организации учебного процесса с использованием современных компьютерных технологий. // Информационные технологии. 1998. № 6.
7. Актуальные вопросы методики обучения истории в средней школе / Под ред. А.Г. Колоскова. – М.: Педагогика, 1984.
8. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989

9. Вагин А. Методика преподавания истории в средней школе.- М.: Просвещение, 1968
10. Видюкова Н.В. Актуальность применения информационных технологий при формировании ключевых компетенций учащихся. Пед. мастерская 2004, №4
11. Toshtemirova, S. A., & Ilmurodova, F. S. INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA KASBIY FAOLIYATGA TAYYORLASHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TASHXISLASH ASOSLARI.
12. Shokirovna, I. F. (2022). ZAMONAVIY OQITUVCHI DAVR TALABI. PEDAGOGS jurnali, 8(3), 68-72.
13. Shokirovna, I. F. (2022). TARIX FANLARINI O 'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHGA QARATILGAN HAMKORLIK MEKANIZMLARINING ILMIY-AMALIY ANAMIYATI. Academicresearchineducationalsciences, 3(4), 1236-1244.
14. Shokirovna, I. F. (2022, April). INNOVATIVE ACTIVITY OF THE TEACHER IN MODERN CONDITIONS. In E Conference Zone (pp. 111-115).
15. Илмуродова, Ф. Ш. (2022). ТАЪЛИМ СИФАТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР ВА УНИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШГА ҚАРАТИЛГАН ИННОВАЦИОН ЁНДАШУВЛАР. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (7).